

Orda Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem

Asım Karaömerliođlu

Köy ve köycülük mevzuuyla ilgili, ama ondan daha da büyük bir resim vardır: Halkçılık. Köycülük aslında bir biçimde halkçılıktır. Halkçılık üzerine de bir çok şey yazıldı, dünyada da çok çeşitli tartışmalar yapıldı; ama köy meselesi aslında halkçılık anlayışının bütün dünyada belkemiğini oluşturur. Örneğin Amerika'da ilk defa 1890'larda üçüncü bir parti olarak kurulan Halk Partisi fazla başarı sağlayamadı ama çiftçilerin partisi olarak gelişti. Rusya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında köye, halka doğru gitme hareketleri vardı. Amerika'da sadece çiftçilerin, özellikle doğu yakasının finans kesimine karşı bir tepki olarak doğmuş bir hareket söz konusuyken, Rusya'daki çok daha devrimci bir hareketti; hatta Rusya'nın orijinal devrimci hareketinin aslına bakıldığında Marksistler değil narodnikler görülür.

Latin Amerika'da çok büyük bir damar olarak popülist hareketler görüyoruz; fakat bunlardan bir kuram çıkarmak oldukça zordur. Bu nedenle halkçılık hareketinin bileşenlerine bakmak, belki her halkçılık hareketini spesifik olarak, kendi mecrasında ve tarihsel-mekânsal bağlamında incelemek gerekir. Hiç kuşkusuz, dünya çapında genel birtakım etkiler vardır ve Türkiye de bu etkilerin dışında değildir. Bütün dünyada gelişen *back to the land* hareketleri çok gelişmiş kapitalist ülkelerde de gözlemlenebilmektedir. Köy meselesi dünyanın hemen hemen her yerinde son derece önemlidir. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi bütün bir hayatı tepeden tırnağa değiştirdi ve büyük sosyal değişimlere damgasını vurdu.

20. yüzyıla baktığımızda, dünyada en büyük sosyal dönüşümlerin aslında Hobsbawm'un da dediği gibi, köylülüğün çözülmesi sürecinde olduğunu görmekteyiz. Bu yüzyılda, köylülüğün nasıl ele alınacağı, sosyal ve siyasal hayat içerisine nasıl eklenilebileceği, bütün siyasal hareketlerin yaşamsal, varoluşsal sorunu haline gelmiştir. Örneğin I. Dünya Savaşı sırasında Balkanlar'da köylü hareketleri vardır; keza 1917'de Rusya'da yapılan devrim de aslında köy meselesiyle çok yakından alakalıdır. Asker isyanları ve metropol kentlerde üç beş yerde gelişen işçi sınıfı ayaklanmalarıyla birlikte, huzursuz köylüler de bu harekette etkindir. Rus Devrimi'nin en önemli siyasal partisini oluşturan Bolşeviklerin lider kadrosuna değil, gençlerine bakıldığında, büyük ölçüde kırdan yeni kopmuş ama kente de tam anlamıyla adapte olamamış, iki arada bir dereye kalmış, evcilleşmemiş karakterler görülür. Rusya'da örneğin Menşevik hareketin kaynağı da işçi aristokrasisidir. Keza Çin Devrimi, Balkanlar'da I. Dünya Savaşı sonrası kooperatifçilik akımları, köye yönelik hareketleri ve benzer örnekler çok ciddi problemler olarak gündeme gelir.

Son iki yüzyılda modernite denen şey aslında biraz da bu köylü meselesinin nasıl halledileceği; köylülerin nasıl şehirleşeceği, işçileşeceği ya da köyde tarımdaki üretim ilişkilerinin nasıl modernleştirileceği, bunun kentteki sanayilerle nasıl örtüştürülebileceği üzerinde durur. Dünya çapında bir köy meselesi vardır, ki bu açıdan yine Rusya örneği manidardır. 1929 sonrasında Stalin döneminde aslında en büyük mesele kolektifleştirme meselesiydi ve yine orada da problem, köylülüğün sanayiye nasıl kazandırılacağı ve köylü meselesinin bir şekilde nasıl halledileceğiydi.

I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de de köy mevzusu çeşitli biçimlerde gündeme geldi, ama radikal bir hareket biçiminde değildi. Türkiye'de halkçılık dediğimiz şey, aslında bir yanı milliyetçilikle örtüşen bir hareketti, milli bir kütleyi halk üzerinden yaratmayı esas alıyordu; ama burada halkın tanımı çok değişti. II. Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi isimler kendi tanımlarını ortaya koydu. Yusuf Akçura'da daha toplumsal sınıf eksenli, ekonomiyle ilişkili, az gelirli grupları kapsayan bir halk anlayışı varken, Ziya Gökalp elitlerle avam arasında bir kavramlaştırmaya doğru gidiyordu.

Çeşitli nedenlerden dolayı, Türkiye Cumhuriyeti'nde de köy meselesi son derece önemli oldu. Halkın %80 gibi büyük bir kesimi köylü olduğundan, cumhuriyetin ilk yıllarında bir halk hareketi ve halk partisi yaratma girişiminde köylü meselesiyle şu ya da bu düzeyde karşılaşmak durumunda kalındı. Bir başka önemli konu, yeni rejimin kitle tabanı yaratmasıydı. Türk milleti, yine Türk milletinin büyük nüfusundan yaratılacaktı. Adına ne dersiniz deyin, nüfusun büyük çoğunluğu köylerdeydi. Bir başka önemli konu, aslında cumhuriyetin Osmanlı'ya göre daha köylü olmasıydı; çünkü gayrimüslimlerin gitmesiyle beraber, toplam nüfusun aşağı yukarı %25'i olan kent nüfusu, %17 gibi bir rakama düştü.

Türkiye bir sanayi ülkesi değildi ve başlatılacak sanayileşme hareketleri de yine sosyal ve ekonomik anlamda köyün dönüştürülmesiyle çok sıkı bağ içerisindeydi. Dünyada şöyle bir trend vardı: Köylünün milletin efendisi olması. Özellikle 1917 Rus Devrimi'nden sonra nüfusun köylü olması iki savaş arası yıllarda bir korku yarattı. Bu, işçileşme korkusuydu. Şehirlere geldikleri zaman bu insanlara ne yapılacaktı? II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşturulan modernleşme ekolleri de aslında büyük ölçüde bu korku üzerine temellendi. Dünya kırlarından yüz milyonlarca insanın kentlere gelmesiyle asayiş, barınma ve her türlü meselenin özel olarak ele alınması gerekti. Bizde de köy meselesi ciddi bir problem olarak gündeme geldi; özellikle de 1930'lu yıllarda bir köycülük hareketi ortaya çıktı.

1932 yılı sonrasında halkevlerinin oluşturulmasıyla beraber, köye gitme, köycülük ideolojisi, köylü ekonomisinin ve köyde yaşayan bireyin yüceltilmesi gibi temellere dayalı bir "romantik köycülük" başladı. Hayatın içerisinde, gerçekten somut, köylünün yaşamını direkt olarak değiştiren şeyler değildi konuşulanlar, ama yine de bir köye gidiş söz konusuydu ve bunun başını da Nusret Köymen çekti. Amerika'da tarım sosyolojisi alanında yüksek lisans yapmış olan Köymen (Soyadı Kanunu'yla bu soyadını aldı), Ankara Halkevi'nin yayın organı olan *Ülkü* dergisinde köy meselesiyle ilgili yazılar yazdı. Bunlar biraz daha romantik, soyut metinlerdi, ama besbelli bir arayış vardı 1930'lu yıllarda. Bu arayış çeşitli nedenlere dayandırılabilir. Türkiye 1930 yılında bir Serbest Fırka deneyimi yaşadı. Serbest Fırka'nın hiç beklemediği ölçüde bir destek bulması "Ne oluyoruz?" korkusu yarattı.

1930'ların başında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Falih Rıfkı Atay'ın yazılarında, "Artık inkılap bitti, artık her şey bitti" gibi bir olumsuz tablo görülüyordu. Örneğin Yakup Kadri Ankara'da bir Fransız moda gösterisine gösterilen ilginin, devrimci ilkelerin tartışıldığı halkevindeki toplantılarda var olmadığından yakınıyor, keza Falih Rıfkı güzellik yarışmalarına insanların ve basının çok daha ilgi gösterdiğinden, oysa Türkiye'nin çok büyük

meselelerine ilişkin bir ilgisizlik olduğunu gündeme getiriyordu. Aslına bakarsanız halka gitme mevzusu köyden önce biraz da aydınları hedefliyordu; örneğin Yakup Kadri'nin 1932 yılında yazdığı *Yaban'da* bunu görmek mümkündür. Bir cümlede özetlemek gerekirse, roman şunu söyler: “Ey Türk aydını, bu geri kalmışlık aslında senin yüzünden; lütfen o insanlara, Anadolu'ya git.”

Anadolu teması 19. yüzyıl sonunda gündeme gelip yavaş yavaş yükselmeye başladı. Bir Anadoluçuluk hareketi vardı; ama “Köylü milletin efendisidir” cümlesini biraz da “İşçi milletin efendisi değildir” bakışıyla okumak gerekir. Unutmayalım ki o yıllarda “İşçi milletin efendisidir” gibi bir söylem Komünist Enternasyonal ve Ruslar tarafından gündeme getirildi; dolayısıyla diğer ifade komünizme karşı da panzehir olarak düşünülüyordu. Böylesi bir yönü var bu işin, ama tabii ki sadece sosyalizm ve komünizm korkusundan gündeme gelen şeyler değildi köycülük ve halkçılık meseleleri. Halkçılık hareketinin Osmanlı rejimine karşı bir tepki olduğunu düşünüyorum; çünkü halkçılık sonuç itibariyle sınıf kavramına ya da başka kavramlara göre çok daha homojendir. Emperyal yapı içerisinde, dağınık sistem yerine çok değişik etnisitelerden, çok değişik cemaatlerden oluşmuş bir halk anlayışı vardır ve bu “halk”, zaman zaman “millet”le iç içe geçer. Halk aslında biraz da Rousseau'nun sözünü ettiği genel çıkarın temsil edildiği bir yapıdır. Bizde de kavram Fransız ekolündekine biraz benzer biçimde, yani içinde tezatların olmadığı, bölünmez bir bütün olarak kuruldu.

Halk kavramı bir yandan da biraz problemlidir: Bir kere halkı bölünmez bir şekilde tanımladığınız, yani içinde değişik çıkar gruplarının olmayacağına inandığınız ya da onların ihmal edilebilir olduğunu düşündüğünüz zaman halkın karşısına geçersiniz. Daha basit cümlelerle, halkı bölünmez bir yapı olarak tasavvur etmek, halka karşı olmak anlamına gelir; bunun da liberalizmle ya da çoğulcu bir sistemle örtüşmeyen bir yanı olduğu gerçektir.

Türkiye'de gidiş dünya trendiyle olduğu gibi büyük buhranla da ilişkilidir. Dünyada buhran başlamış, siz yeni bir sistem, genç bir rejim olan cumhuriyeti kurmuşsunuz, ama bir yandan da bir korku taşıyorsunuz. Depresyon yıllarından sonra özellikle artan bu korku aslında dünyada da yaşanıyordu.

Önemli iktisat tarihçilerimizden Ömer Lütfi Barkan'ın 1935 tarihli bir gözlemini alıntılamağ istiyorum: “Bugün belli başlı endüstri memleketleri bile ulusal hayatın en gür ve temiz kaynağı olan köyleri, köy hayatını bir sosyal dengeşiklik aracı olarak, enternasyonal ve

ihtilalci temayüller gösteren endüstri proletaryası karşısında kıskançlıkla muhafaza için köylüyü şehre çeken ve kırları boşaltmak isteyen akımlara karşı her türlü çareye başvuruyorlar.” Kısacası, böyle bir “köylünün gelme”si korkusu vardı; kaldı ki bizde çok daha az yaşandı başka yerlere göre. Fakat bizde, Osmanlı geleneğinden dolayı Balkanlar’daki köylü hareketleri, korporatist hareketler, özellikle de Bulgaristan’daki İstanbulski’nin köycü hareketi yakinen izleniyordu. Köyden kente akım Türkiye’de daha çok II. Dünya Savaşı yıllarında başladı; ama özellikle de toprağı olmayan köylülere ne yapılacağı, son derece düşündürücü bir mesele olarak gündeme geliyordu. Ömer Lütfi şöyle devam ediyor: “Onlar bu işe biraz da cihanın son durumu yüzünden mecbur olmuşlardır. Bugün her yerde insan ve mal göndermek için açık pazar kapılarının gittikçe kapanması yüzünden, şehirde ve köyde işsiz kalanlar ve başka yere de göçemeyen fazla nüfusu memleket içinde toprağına bağlamak...” Kente gelişin kontrollü ve dikkatli bir şekilde yapılmasına ilişkin kaygıları burada çok net görmekteyiz.

Türkiye’deki köy meselesi bir yanıyla muhafazakâr, bir yanıyla reformistti. Halkevleri, köycülük şubeleri köylere geziler düzenliyor, doktor-ilaç götürüyor, bazı halkevlerinin tiyatro şubeleri oyunlar sahneliyordu. Köy ve köylü hakkındaki yüceltici yazılarla yavaş yavaş bir literatürün, özellikle de düşünsel düzlemde bir köycülük akımının oluştuğunu söyleyebiliriz. Şehirleşmeye karşı dikkatli bir tavır vardı; şehirlerin çok kozmopolit yerler olduğu düşünülüyordu. Osmanlı döneminde şehir, gayrimüslim nüfusun daha ağırlıklı yaşamış olduğu bir mekâna denk düşüyordu; dolayısıyla milliyetçiliğe, kozmopolitliğe, şehirleşmeye karşı bir köy yüceltmesi gelişmişti. Köy ekonomisinde insanların emeklerinde yabancılaştırmanın olmadığı, herkesin biraz da mutluluk için çalıştığı, moral değerlerin pazar ilişkileri yönüne geçebildiği küçük üreticilik yüceltiliyordu. Köylülerin muhafazakârlığının, işçi sınıfı gibi başa bela olmayacak bir sınıf olduğunun altını çiziliyor ve köy, bütün yıkıcı hareketlere karşı panzehir olarak geliştiriliyordu.

1936 yılı sonrasında *Ülkü* dergisi küçük bir ton değişikliği yaşadı. Celal Bayar “Köy çok konuşuluyor, ama sanayi de önemlidir” diyerek şöyle devam etti: “Biz aslında tam anlamıyla köy eksenli mi, yoksa şehir eksenli mi bir kalkınma modeli uygulayacağımıza karar veremedik.” Bu da Türkiye’nin iki arada bir derede gidişini gündeme getirdi.

Romantik akım diyebileceğimiz halkevleri halkçılığı hareketi 1930’ların sonunda biraz geri çekildi, ama devlet tarafından dikkatle daha da üzerine gidilip bir şeyler yapılmaya çalışıldı.

Romantizm özellikle birtakım yasal ve kurumsal zeminlerde, bir anlamda daha ete kemiğe bürünen bir hal aldı. Yeni cumhuriyet bu meselenin üzerine gitmeye çalıştı. Bunların en önemlilerinden biri de köy enstitüleri idi. Köy eğitiminin nasıl olması gerektiği, bunun yapısal nitelikleri, eğitimin köylü tarafından mı şehirli tarafından mı verileceği, köylülere ne tür bir eğitimi neden vermek gerektiği 1930'ların sorunu idi. 1937'de pratik birtakım kurumsal çalışmalara gidildi. 1940 yılında ise köy enstitüleri resmi olarak kuruldu. Bu konuda belirli kesimler biraz da nostaljiyle "Bütün reformlar bir yana, köy enstitüleri cumhuriyetin en büyük atılım hareketiydi" denir ve bu hareket baltalanmayıp başarıya ulaşıyorsa bugünkü Türkiye'nin çok farklı olacağı gibi bir köy enstitüsü yüceltmesine gidilir. Türkiye'nin daha muhafazakâr ve klasik sağcı kesimi ise köy enstitülerinin tek parti döneminde elitist bir hareket olduğunu, içerisinde komünizan ve aşırı laik birtakım unsurlar barındırdığını söyler.

Köy enstitüleri gündeme geldiğinde, Kazım Karabekir gibi son derece muhafazakâr isimler arasında bile böyle bir hareketin olması konusunda çok büyük bir kavga gürültü yoktu; ancak başladıktan sonra, özellikle de işin başında İsmail Hakkı Tonguç'un olması nedeniyle değişik mecralara aktı konu. İsmail Hakkı Tonguç, Balkan kökenlidir ve "köycü Tonguç" diye bilinir. Köy enstitülerinde zaman içerisinde belki de bu işi planlayanların istekleriyle çatışan birtakım pozisyonlar oluşmaya başladı ve nitekim 1946 yılında İsmet İnönü bu orijinal dönemi kendi eliyle kapattı.

Köy enstitülerinin gerçekten ne olduğu Türkiye'de hâlâ çok tartışılır. Bu kurumlarda klasik okullardaki gibi hayattan kopuk şeyler konular yerine daha kültürel mevzular, örneğin alet yapmak ve yeni tarımsal modeller öğretilir. Kız erkek karışık okullardır bunlar ve yaparak öğrenme metodu son derece ilginç yönlerinden biridir. Bu deneyimin taşıyıcıları Tonguç ve öğrencileri sahiden çok asil bir şey yaptıklarını düşünmüştür. Müthiş iradeci bir yaklaşım vardır: "Her şeyi yapabiliriz, değiştirebiliriz, aydınlık Türkiye buradadır." Köy enstitülerinin Türk milliyetçiliğinin özellikle belli bölgelerde yaygınlaşmasına ve en azından milliyetçiliğe sahip çıkan bir köylü nüfusunu o bölgelerde yaratabilmek gibi asil bir düşüncesi söz konusudur. Bu kurumların büyük bir ekonomik sıkıntının yaşandığı savaş yıllarında şekillendiğini de unutmamak gerekir; zaten kanunlarda da zaman zaman köylerde köylünün toprak vermesi, çalışmalara katılması gerektiği gibi hükümlere rastlanır. Köy enstitülerinin binalarının bir kısmını öğrencilerin yapması zaman zaman eleştirilere konu oldu; şehirde insanların kendi okullarını yapmayıp devletin yaptığı okullarda okuduğu, köylülerin ise çok çalıştırıldığı yönünde cümleler kuruldu. Kemal Tahir de burada bir emek sömürüsü

olduğundan, köylülerin çok fazla çalıştırıldığından söz ediyordu. Bu biraz abartılı bir yorum olmakla beraber, hakikaten de çalışma etiğinin zorlandığını söyleyebiliriz, ki bu da savaş yıllarında biraz anlaşılır bir durumdur: Paranız yoksa, teknoloji yoksa, biraz iradeden medet umarsınız. Halkçılık hareketlerinin kökeninde iradeden medet umma gibi bir yaklaşım vardır aslında; bunu, köycülük ve halkçılık hareketinin bir başka bileşeni olan köy enstitülerinde de biraz görmekteyiz. Hemen hemen bütün popülist geleneklerde entelektüel sınıfın boş işler yaptığı, yaşadıkları şehirlerde aslında gerçekleri bilmediği gibi çok güçlü bir anti-entelektüel damar vardır. Bizim köycü harekette de bu bakışın bir miktar var olduğunu söylememiz gerekir.

Köy enstitülerinin kapatılma gerekçeleri konusunda da değişik spekülasyonlar yapıldı. Bir kısım sol Kemalist varyant teoriler şöyle dedi: Burada aslında büyük bir Kemalist atılım söz konusuydu, fakat ülkenin sağcı-gerici-muhafazakâr (adına ne dersiniz deyin) kesimi partide yönetime el koydu ya da etkinliğini artırdı; dolayısıyla bu güzelim deneyimi bastırdı. Bu çok doğru bir yaklaşım değildir; zira hareketi İsmet İnönü'nün kendisi baltaladığına göre, demek ki ya İnönü'nün sağcıların adamı olduğunu düşüneceğiz ya da başka sebepleri aramak durumunda kalacağız. Muhafazakârların köy enstitülerinin kapatılmasına ilişkin analizlerini pek değerli bulmadığım için üzerinde durmayacağım. Bu konuda ben, köylüyü köyünde tutmaya, şehre gelmesini engellemeye, aynı zamanda köyün modernleştirilmesine, fakat sanayi olacaksa da köy eksenli olmasına yönelik baştaki biraz daha muhafazakâr kaygıların zaman içinde kendisiyle çelişmeye başladığını düşünmekteyim. Okullarda okuyan öğrencilerin ne yaptığına baktığımızda, örneğin radyo dinlediklerini görüyoruz. Radyo dış dünyayla ilişki kurmayı sağlana bir araçtı; bu öğrenciler otobüslerle şehirlere geliyor, şehirleri görüyor, dünyaya açılıyordu. Dolayısıyla “köyde tutma” amacının ne kadar yaşama geçirilebilir bir şey olduğu çok da belli değildir. İkincisi, yatılı okul öğrencisi sendromu diyebileceğimiz bir sendrom vardır; bu öğrenciler isyankârlığa ve kolektivist davranışa daha yatkın tipler olur. Bunun sosyopsikolojik nedenleri vardır. Bu noktada Tonguç'un çok önemli bir payı vardır; hakikaten çok değerli bir eğitimcidir. Onun için işini çok iyi yapmak çok önemli bir şeydi ve bu nedenle, köy enstitüleri öğrencilerinin başı beladan hiç kurtulmuyordu. Örneğin öğrenciler yazın okuldan eve gidişte istasyonda beklerken tren yarım saat geç geldiğinde hemen istasyon şefine “Nerde bu tren?!” diye soruyordu, çünkü öyle öğretilmişti ona: “Hakkını ara ki işler iyi yapılsın.” Ancak bu, Milli Şf döneminde hoş karşılanılacak bir tutum değildi. İtaat etmenin vurgulandığı bir dönemde bir çocuğun çıkıp böyle işler yapması, hesap sorması bir tehlikeydi, çünkü buradan kolektivist hareketlere de gidilebilirdi.

Bir başka tehlike şuydu: 1945 yılına gelindiği zaman Türkiye’de bir korku vardı. Türkiye hangi kampta olacaktı? Almaya ile sıkı ilişkilerimiz göze batacak mıydı? Acaba cezalandırılacak mıydık? Çünkü Amerika Birleşik Devletleri tarafından tek parti modeli pek istenmeyen bir şey gibi algılanmıştı ilk başta. Belki gerçekliği yoktu bu düşüncenin, ama bir telaş vardı ortada. Aynı zamanda, sadece Türkiye’de değil dünyanın birçok yerinde bir anti- komünist histeriyle cadı kazanları kaynatılmaya başlamıştı.

Türkiye’de hakikaten komünizm tehlikesi var mıydı? Bana sorarsanız çok fazla yoktu; bir aydın hareketi, çok marjinal bir hareket düzeyindeydi. Fakat o yıllarda eğer anti-komünist bir perspektif geliştirecekseniz, özellikle Amerika ile yakınlaşmak istiyorsanız bir komünizm tehlikesi olduğunu göstermeniz ve yoksa da -bunu tahmin ediyorum biraz- yaratmanız gerekiyordu. Behice Boran ve Niyazi Berkes hocaların komünizmle suçlanmasıyla, kentte komünist hareketin geliştiğine dair bir imaj yayılmaya ve bunun kırsal damarının da köy enstitülerine dayandığı gösterilmeye çalışılmış olabilir. Bunu da İnönü hükümetinin kontrolünde Milli Şfin yaptığını biliyoruz. 1945-1946’da Türkiye’de McCarthy’cilik kadar olmasa da çok ciddi boyutlarda bir anti-komünist hareket vardı; belki bununla da bağlantı kurulabilir; ama 1946 yılında bu orijinal deneyim kesildi, hatta enstitü fikrine son derece karşıt kişiler enstitülerin yönetimine getirildi.

Bir başka çok önemli mevzu toprak reformuydu. 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’yla tartışmalar doruk noktasına ulaştı; ama bütün 1930’lu yıllar boyunca toprak ve köy mevzusu gündemdeydi. Türkiye’de gerçekten büyük oranda topraksız köylü nüfusu olduğu ve bunlara toprak dağıtılması, bu korkutucu nüfusun sosyal anlamda bir şekilde içerilmesi, sistem içerisinde rahat tutulması gerektiği söyleniyordu. Bu konuda Meclis’te yaşanan tartışmalarda işleri bakanı, memlekette yüz binlerle ifade edilen çok büyük oranda topraksız köylü olduğundan söz ediyordu. Sonunda 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıktı. Türkiye’de çokpartili hayata geçiş ve Demokrat Parti’ye giden süreçte bu kanun da gündeme geldi. Orijinal kanunda “çiftçi ocakları” kavramı vardı. Bu kavram Menderes tarafından doğrudan Nazi Almanya’sının köycü tarım bakanlığının yaptığı kanunlardan alınmıştı. Çiftçi ocakları var olacak, bunlar bölünmeyip ailenin en büyük çocuklarına kalacak, onlar diğerlerini besleyecek, dolayısıyla toprak bölünmediğinden kırsal yapı sosyal anlamda çatırdamayıp korunacaktı. Birtakım mekanizmalarla bu toprakların piyasaya girmesi engellenmeye çalışılıyordu. Toprağın meta olmaktan çıkarılması gibi ciddi boyutlarda bir kaygı vardı, fakat daha sonra çiftçi ocakları mevzusu gündemden çıkartıldı.

Kanununun 17. maddesi pratikte çok büyük toprak sahibi (belli yerlerde 5000 dönüm, yerine göre 2000 dönüme kadar düşebiliyordu) insanların topraklarına istenirse el konulabilmesini öngörüyordu; fakat bu, çok büyük tartışmalar yarattı ve kanun biraz “kuşa çevrilerek” çıkartıldı. 1947-1948’de kendisi de büyük bir toprak ağası olan Cavit Oral işin başına atandıktan sonra, kanunun fazla radikal gibi görünen damarları biraz törpüldü.

Bizde toprak reformu solcu, halkçı bir hareket gibi görülüyordu. Tabii ki toprak meselesi çok önemlidir, ama solcu-radikal bir hareket olduğu yönündeki yaklaşıma ben şüpheyle bakıyorum. 1945 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri dünyada, özellikle Uzak Asya’da toprak reformu hareketlerini kendisi yaptırmaya çalışıyordu, bizim ülkemizde bunun yine köycü bir damarı vardı.

Gözden kaçan çok önemli bir konu, son yıllarda daha çok görülmeye başlanan Kürt meselesidir. Şöyle bir soru vardır: Burada bir Kürt meselesi var, bu meseleyi biz nasıl çözeriz? Türkiye’de çok uzun yıllar, belki çok yakın zamana kadar klişe bir yorum vardı ortada: “Aslında bir Kürt meselesi yoktur, bir Güneydoğu sorunu vardır, bu da etnisiteye değil, geri kalmışlığa ve ekonomiye ilişkindir. Birtakım toprak ağaları ve aşiret liderleri vardır; köylü kendisi küçük mülkiyetine sahip olmadığı için, buralarda aşiret yapısı kendini yeniden üretmektedir. Aşiret yapısı kendini yeniden ürettiği için de Kürt aşiretleri de bir anlamda Kürtlüğü yeniden üretmektedir.” Aslında bu, “Biz eğer bu sosyal yapıyı, oradaki aşiret yapısını kırarsak, küçük ve mülkiyet düşkününü bir insan yaratırız. Bu insan aşiretin, Kürt beylerinin kontrolünden çıkar, böylece de Kürt milliyetçiliğinin toplumsal altyapısı zayıflatılmış olur” yaklaşımıdır. Bülent Ecevit de yıllar yılı mevzuyu böyle konumladı. Bu olay 1937’de böyle konumlanıyordu, 1997’de de Ecevit bir konuşmasında, ortada sosyoekonomik bir sorun olduğunu ve esasında Kürt meselesinin toprak meselesiyle alakalı olduğunu söylemişti. Türkiye’nin teorik anlamda en sofistike aydınlarını temsil ettiğini söyleyebileceğimiz *Kadro* dergisinde 1933 yılında İsmail Hüsrev Tökin (Kendisi en büyük teorisyenlerindendir, özellikle de kır sosyolojisi meselesini çok iyi bilir, çok iyi gözlemleri vardır. 1934’te *Türkiye Köy İktisadiyatı* diye bir kitap yazmıştır), şöyle söylüyordu: “Şark vilayetlerinde derebeyliğin küll halinde tasfiyesi ve toprağın bilabedel köylüye tevzi edilmesi, milli bütünlüğün temini bakımından bilhassa zaruridir. Orada bilhassa Kürtçe konuşulan sahalarda için için kaynayan gayri milli hareketlerin, irticai ceryanların gıda aldığı içtimai zümreler, köylüsüyle beraber geniş topraklara tesavut etmiş beylerdir. Toprağın köylüye doğrudan doğruya tevzii demek, bey ismini taşıyan irtica kaynağı bir sınıfın [Kürtlülükle irtica da burada çakıştırılmış] ve bu sınıfla beraber Kürt meselesinin kökünden tasfiyesi

demektir.” Dolayısıyla bir Kürt meselesi de akıllarda vardı ve sadece *Kadro*’cuların akıllarında değildi. Şevket Süreyya da bu konuda şöyle söyler: “Şark’ın bir diğer temel davası olan Kürtleşmek-Türkleşmek mücadeleleri de gene öylece sürdü gitti. Nerede küçük toprak mülkiyeti beliriyorsa, orada halk sırtını hükümete dayamak istiyor ve orada idare, mektep ve dolayısıyla Türkçe yerleşiyordu. Nerede ağa ve şeyh galip gelirse, orada köy ve toprak ağasının kontrolüne geçiyor, orada mektep ve idare çıkarılarak bey’in hükmü geçiyor ve Kürtçe halkın dili oluyordu.” Biz yıllarca bu tartışmalara, işin Kürt meselesi boyutuna çok fazla önem vermedik, ama son derece önemli bir konudur.

1945 yılını yeni dünya düzeninin oluştuğu bir yıl diye bilmekteyiz. Aynı dönemde Türkiye’de de bir muhalefetin ortaya çıkacağı kesinleşmişti. Savaş yıllarındaki sosyal şartların zorlaşması ve insanların içinde beliren tepki zaten çokpartili bir sistemi iteklemişti ve çıkışın Menderes ile arkadaşları tarafından yapılacağı da artık belliydi. Bu konuda çeşitli iddialar vardı; örneğin bu insanların büyük toprak sahibi olması nedeniyle, aslında bu muhalefetin de büyük toprak sahibi muhalefeti olduğu ya da bütün bu olup bitenlerden devlet ve devlet politikalarının değil, toprak ağalarının sorumlu olduğu gibi bir imaj yayılmak istenmiş olabilir. Unutmayalım ki 1945, altı yıllık savaşın son yılıydı. Türkiye savaşa girmedi, ama iktisaden bütün her şeyini çekti. İsmet İnönü birçok açıdan “kurt” bir politikacıydı. Bütün bu süreç sonunda 1950’lerde yasa işledi, belirli miktarda toprak dağıtıldı, ama bunların çoğu devlet arazileriydi. Bu mesele de Türkiye’de köycülük hareketinin, köycülük düşüncesinin önemli unsurlarından biridir.